

Christelijke arbeidersbeweging en Vlaamse Beweging in het tussenoorlogse West-Vlaanderen (1921-1935) II

Albert VERLEYEN

II. Verbreiding van de Vlaamse Beweging

Het verslag over de dood en de begrafenis van Lodewijk Dosfel, het nog jonge boegbeeld van het katholieke Vlaams-nationalisme, vormde voorpaginanieuws voor het eerste nummer van jaargang 1926 van *De Volksmacht*¹. „En terugkomend van dit open graf, waar die grote dode thans verlaten ligt in de kille aarde voelde ik al het schrijnende van Vlaanderens ellende”, overwoog de verslaggever. Vanuit politiek oogpunt leek de vaststelling van de auteur gewettigd. De Vlaamse parlementaire opgang van net na de oorlog leek midden de jaren twintig inderdaad wat uitgeblust. De Vlaamse rangen waren verder verdeeld geraakt in minimalisten en Vlaams-nationalisten of, zoals het in *De Volksmacht* heette, „zogenaamde maximalisten”. De bisschoppen van hun kant hadden met hun veroordeling van elke priesterlijke steun aan het Vlaams-nationalisme anderhalve maand voor Dosfels overlijden op 27 december 1925 hun stellingname openbaar gemaakt. Toch geraakte tegen deze achtergrond een Vlaamse cultuurbeweging ingeburgerd die ook de taal van de christelijke arbeidersbeweging bevruchtte².

De Volksmacht: *bewustmakingsinstrument ten dienste van de vlaamsgezinde katholieke politiek*

De spreekbuis van het Westvlaams Werkersverbond betreurde de toenemende polarisering in de Vlaamse Beweging. Het blad liet niet na de schijnwerpers ook geregeld op de gemeenschappelijke vijand te richten. „België heeft tot nu (het) bestaansrecht van het Vlaamse volk als eenheid, als natie nooit erkend. Aldus beschouwd zijn alle Vlamingen nationalisten omdat zij het recht op bestaan van de Vlaamse natie willen afdwingen van de Belgische staat. Dat standpunt is niet veroordeeld door de Belgische bisschoppen in hun gezamenlijke brief over de Vlaamse beweging, want vroeger reeds hebben zij het

1. *Lodewijk Dosfel*, VM, 2 jan. 1926; H.J. ELIAS, *25 jaar Vlaamse beweging*. Dl. 2, pp. 68-72; A.W. WILLEMSSEN, *De Vlaamse beweging*. Dl. 2, pp. 206-214.

2. Cfr. deel 1: *Arm Vlaanderen moet herleven*, in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, 1992, pp. 29-43.

bestaan van de Vlaamse volksziel erkend en eerbied daarvoor geëist. En nu spreekt de brief alleen van de nationalistische politiek die tot de uitersten voert, t. t. z. tot de volledige afscheuring van België, de splitsing van de staatseenheid''³. De oproepen tot — katholieke — Vlaamse eendracht bleven niet uit, ook niet nadat de Brugse bisschop Waffelaert in de vastenbrief van februari 1927 nogmaals zijn *njet* ten overstaan van het Vlaams-nationalisme had bekrachtigd⁴. „Wat ook het einddoel moge zijn, we moeten zoeken overeen te komen, het staat vast dat we niet aan het einde van de strijd staan, maar aan het begin'', verkondigde *De Volksmacht*⁵.

Het Westvlaamse A.C.W. bleef intussen de werking van onderuit verdedigen. Bewustmaking, cultureel werk, onderwijs in dienst van de Vlaamse economische welvaart en verovering van Vlaamse posities in de Vlaamse gemeenten en de administratieve diensten vormden het uitgangspunt. „Is het geen daad van elementaire christelijke rechtvaardigheid en liefde, er op te waken, dat ons volk zijn kostbaarste natuurschat van eigen wezen kan behouden en ontwikkelen? Hoe hebben vele konservatieve katholieken in Vlaanderen, in Brussel, zelfs in Wallonië dit niet ingezien; hoe zien ze 't nog niet in? Onze mannen moeten de strijd voor de vrijwaring, de opbeuring, de verfijning van de eigen Vlaamse aard krachtig en onverpoosd doorzetten. Weg met alle nutteloze tweetaligheid! Strijd tegen alle bedekte of verdoken verbastering!... Geen medewerking met Ligue's pour la défense de la langue française! Geen gehoor aan Brussel of aan gelijk wie die de taal van 't Vlaamse volk versmaadt. Het nodige onderwijs in de tweede taal (het Frans) zal bezorgd worden. Maar weg met alle verfransing, onder voorwendsel van Frans te leren. Het karakter der Vlaamse gemeente zal radikaal doorgevoerd worden. Officieel zal ze de 11 juli meevieren. De Vlaamse vlagge zal aan 't gemeentehuis wapperen. De werken tot vervlaamsing en volksontwikkeling zullen krachtig gesteund worden: Vlaamse leergangen te Leuven, Hogeschooluitbreiding of Davidsfonds, Vlaamse kunstuitvoeringen, enz. Dit alles tot welzijn van het hele volk''⁶. Dezelfde houding vinden we terug in volksvertegenwoordiger E. Rubbens' *Kritiek der Vlaamse beweging*, gepubliceerd in 1927, het jaar dat hij tot voorzitter van het A.C.W. werd aangesteld⁷. „Wij moeten offensief en positief werken'', oordeelde de opvolger van de tot minister benoemde H. Heyman.

Pas in het najaar 1928 kwam er enige openlijke politieke beroering met de goedkeuring van de legerwet (september-oktober) en de uitdovingswet ten

3. *Vlaamse politiek*, VM, 15 jan. 1927.

4. H.J. ELIAS, o.c. pp. 135-136; A. OSAER, *Kannunik Achiel Logghe...*, p. 131; L. VOS, o.c., pp. 128-129.

5. *Alleman op dek*, VM, 2 april 1927.

6. *Christen, Vlaams en Volks*, VM, 11 dec. 1926.

7. H.J. ELIAS, o.c., pp. 63-65.

voordele van de veroordeelde activisten op 6 december⁸. Vooral de Bormsverkiezing van 9 december echter maakte de gemoederen wakker. Dat een veroordeelde activist als Borms kon verkozen worden, schreef *De Volksmacht* toe aan „diegenen die zich voor de oorlog tegen de gelijkheidswet hebben verzet” en zodoende de „scheppers van het activisme” werden⁹. De milde toon t.o.v. Borms keerde echter, toen de activistische leraar, met het oog op de parlementsverkiezingen van 1929, alle vlaamsgezinde partijen, van welke ideologische achtergrond ook, in het nationalistische dagblad *De Schelde* van 30 januari opriep om een gemeenschappelijke lijst te vormen. „Daar hebt ge dus hun plan! Gelovigen en ongelovigen, katholieken en vrijmetselaars, bolsjevisten en communisten, allen op dezelfde lijst”¹⁰. Dat de verheerlijkte activist zich op de Antwerpse Borms-betoging bovendien uitliet tegen Fr. Van Cauwelaert, vond evenmin genade in het weekblad van de Westvlaamse christelijke arbeidersbeweging. Anderzijds bewerkte het resultaat van de Antwerpse decemberverkiezing van 1928 dat het Westvlaamse A.C.W. vanaf januari, in het kader van de Katholieke Unie, de eis tot het verlenen van prioriteit aan de Vlaamse kwestie volledig steunde¹¹.

Vanaf het najaar 1928 vormde ook het op handen zijnde Belgische eeuwfeest een nieuwe impuls om de politieke oplossing van het Vlaamse vraagstuk volop in de belangstelling te plaatsen. *De Volksmacht* liet niet na in de loop van 1929 de vraag te herhalen of 1930 een mijlpaal zou worden of niet. „In 1930 viert men het Belgisch eeuwfeest. Bij het 25-jarig, het 50-jarig en 75-jarig jubelfeest hebben de Vlamingen herhaaldelijk manifesten uitgegeven vol van aanklachten tegen de stiefmoederlijke behandeling der Vlamingen in België. Het heeft niet gebaat. Zullen wij dezelfde geschiedenis hebben ter gelegenheid van het eeuwfeest?”¹². Enig optimisme was nochtans gerechtvaardigd. In de loop van de jaren twintig had de Vlaamse cultuurbeweging zich immers fiks in de breedte weten uit te breiden¹³. Door een systematische werking hadden de cultuur- en standsorganisaties geen moeite gespaard om naast en door de „veredeling” en de „verfijning” van de leden ook het Vlaams bewustzijn te versterken. Enkele voorbeelden hiervan willen we in het kader van de Westvlaamse context concretiseren.

8. L. WILS, *Bormsverkiezing en „Compromis des Belges”*. Het aandeel van regerings- en oppositiepartijen in de taalwetgeving tussen beide wereldoorlogen, in: *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, 1973, pp. 265-330.

9. *Naklanken der Bormsverkiezing*, VM, 5 jan. 1928.

10. *Borms*, VM, 9 febr. 1929.

11. *De Vlaamse kwestie*, VM, 19 jan. 1928; *De Katholieke Unie zoekt naar de oplossing van de Vlaamse kwestie*, VM, 2 febr. 1929; *De Bormsbetoging*, VM, 9 febr. 1929.

12. *Komt er een kering in de politiek van België tegen de Vlaamse beweging?*, VM, 3 nov. 1928; *Onze dag*, VM, 25 mei 1929; *De regering Jaspar gevallen nopens de Vlaamse kwestie*, VM, 30 nov. 1929.

13. H.J. Elias, o.c., pp. 149 e.v.

De Guldensporenherdenkingen

„Hebt ge reeds opgemerkt hoezeer de mensen met de oorlog veranderd zijn?“, vroeg Warden Oom (Edward Vermeulen) in *De Volksmacht*, ter gelegenheid van de Guldensporenfeesten van 1921. „De tijden zijn voorbij dat het volk van Roeselare en omliggende gemeenten al voor het standbeeld trekkend van Rodenbach, dragend de Blauwvoet, kwajongensachtig schimpte: de duivenliefhebber! Neen, het volk spot niet meer. Het volk heeft dezelfde liefhebberij van Rodenbach betrappt: de Blauwvoetliefhebberij!“¹⁴. Elk jaar opnieuw bood het vieren van de „nationale feestdag“ aan *De Volksmacht* de gelegenheid om even een blik te werpen op het verleden, uit te kijken naar de toekomst en om vast te stellen hoe de fransgezinden in Vlaanderen — „de Leliaerts uit 1302“ — nog steeds niet begrepen wat de Vlaamse beweging in essentie was: „een beweging om op alle gebied — stoffelijk, verstandelijk, zedelijk en godsdienstig — ons bemind volk, waaruit wijzelf geboren zijn, meer en meer, dag na dag, te verheffen, te veredelen, te verbeteren“¹⁵. Anderzijds liet hetzelfde weekblad niet na zijn lezers telkens tot de actie op te roepen. „Viert mee met de andere Vlamingen, waar 't kan, neem zelf 't initiatief en viert desnoods alleen, waar 't moet“.

Te Brugge, Ieper, Izegem, Oostende, Roeselare en in de Groeningestad Kortrijk kon de jaarlijkse 11-juliberdenking sinds de eerste jaren na de oorlog op de volle steun rekenen van de christelijke arbeidersorganisatie. In de voornaamste Westvlaamse steden werkten diverse Vlaamse verenigingen samen om de viering van het „vaderlandfeest“ luister bij te zetten. De organisatie van de 11-juli-festiviteiten te Brugge berustte in belangrijke mate bij het „Verbond der Vlaamse Maatschappijen“ waarvan de werkliedenbond, later het werkersverbond deel uitmaakte¹⁶. Te Ieper werkte een „Groeningecomité“ waarin het plaatselijke werkersverbond vertegenwoordigd was¹⁷. Tot en met de 11-juliviering van 1923 bestond ook te Roeselare een „neutraal feestcomité“. Na deze laatste Guldensporenherdenking trokken de vertegenwoordigers van „burgers, boeren en werklieden“ zich uit dit bestuursorgaan terug wegens onenigheden met de leden van de Frontpartij. Het opstappen van de drie standsgroeperingen mocht helemaal niet worden gezien als een veroordeling van het Vlaams-nationalisme, verklaarde de arbeidersverantwoordelijke in *De Volksmacht*. Door voortaan „als katholieken“ Vlaanderens hoogdag te vieren wensten zij de aanvallen van de zogezegde (sic) Rooms-katholieke Vlaams-

14. Warden Oom (E. VERMEULEN), *Vlaanderen Vlaams, God en Vaderland, 1302-1921, 11-juliboogdag*, VM, 9 juli 1921; *Voor Warden Oom*, VM, 17 okt. 1931.

15. *11-julifeesten*, VM, 23 juni 1923.

16. G. DEMAREST, *De Vlaamse beweging te Brugge 1918-1930*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, R.U.G., 1974-1975, p. 60; p. 62; p. 133; p. 212.

17. Ieper, *Bn*, VM, 9 aug. 1924.

nationalisten „tegen katholieke Vlamingen en in het bijzonder tegen recht- schapen, verdienstvolle Vlaamse priesters” van antwoord te dienen¹⁸.

Te Oostende verleende de „Centrale voor Volksontwikkeling”, opgericht in de loop van 1925, eveneens haar medewerking aan de voorbereiding van de Guldensporenfeesten¹⁹. Het arrondissement Kortrijk tenslotte vormde met de centraal gelegen Groeningestad de regio bij uitstek om van de jaarlijkse feestelij- kheden gedegen Vlaamse manifestaties te maken.

Tot en met 1928 bezat het 11-juliprogramma voor de werkersverbonden van het arrondissement Kortrijk een meervoudig karakter. Eerst en vooral waren er de plaatselijke initiatieven in de verschillende gemeenten. Soms programmeer- den de werklieden- of werkersverbonden zelf een aantal activiteiten ofwel slo- ten ze aan bij de manifestaties die gemeentebesturen of een comité van Vlaamse verenigingen — met o.a. Vlaamse Oud-Strijdersbonden (V.O.S.), Katholieke Vlaamse Verbonden etc. — op touw hadden gezet. Daarnaast vormde de jaarlijkse Groeninge-betoging te Kortrijk, tot 1928, een vaste trek- pleister voor de veloclubs, de muziek- en zangafdelingen en turnclubs van de werkersverbonden uit het arrondissement.

Wat de plaatselijke werking betreft, besteedden de arbeidersverantwoordelij- ken keer op keer heel wat aandacht aan het uitleggen van het doel en de be- tekenis van de Guldensporenherdenkingen. „Misschien zullen er onder U zijn die zich zullen afvragen waarom we als voormannen uw bijzondere aandacht trekken op dit 11-julifeest”, vroeg de Gullegemse correspondent van *De Volksmacht* aan zijn lezers in 1921²⁰. Vanuit dezelfde bekommernis werd acht dagen voor de 11-juliviering van 1923 een vergadering belegd voor de hoofden van alle afdelingen uit het gewest Harelbeke — met o.a. Beveren-Leie en Desselgem —, waarop „de betekenis van de slag der Guldensporen (zal worden) uiteengezet en (zal) verteld worden waarom en in welke omstandig- heden de strijd geleverd werd”²¹.

Hoe verantwoordde men overigens in het Westvlaamse arbeidersmilieu het her- denken van de Groeningeslag? Enerzijds bood het feest de kans om de groots- heid van het middeleeuwse Vlaanderen naar voren te halen: het was, volgens de kijk in *De Volksmacht*, op en top christelijk; het kende een eigen, hoogstaande en toonaangevende beschaving; het steunde op fijnbegaafde amb- bachtlieden en er heerste orde tussen de sociale groepen die samen het poli- tieke beleid bepaalden in de verschillende gemeenten, de familiale levenscel- len van het middeleeuwse openbare leven²². Er heerste bovenal ook zelfbe-

18. Roesclare, *Bn, VM*, 21 juni 1924.

19. A.C.W.-n, congres 1925, pp. 171 en 173; Id. 1926, p. 306; Id. 1928, p. 320.

20. Gullegem, *Bn, VM*, 2 juli 1921.

21. Harelbeke, *Bn, VM*, 23 juni 1923.

22. A. CARNOY, *De Guldensporenslag, VM*, 24 juni 1922; *Waarom wij 11 juli vieren, VM*, 12 juli 1924; E.V., *Verenigingswezen, VM*, 24 mei 1924; *De maatschappelijke betekenis van de Gul- densporenslag, VM*, 11 juli 1925; *11 juliberdenking, VM*, 14 juli 1928; *11-juliviering. Het feest van de Vlaamse zelfstandigheid, VM*, 6 juli 1929.

wustzijn waardoor de bevolking in staat was de Franse inbreuk op de zelfstandige en democratische Vlaamse entiteit af te slaan. „Wij begroeten in de 11 juli 1302 de opstand van de Vlaamse democratie, de bewustwording van het Vlaamse volk van zijn waardigheid, het bekrachtigen van zijn vrijheid, de grondsteen van zijn zelfstandige bestaan als volk”, luidde het in 1924²³.

Vanuit dit heroproepen van het ideale verleden diende de 11-juliviering, naar het heden toe, „zelfbewuste Vlamingen” te kweken en „rasfierheid” te wekken, waardoor de arbeiders zouden gaan ageren tegen de behandeling van de Vlamingen als „burgers van tweede rang”²⁴. „Gij moet niet alleen standsbesef hebben, gij moet ook rechtsbesef voelen”, vond de Deerlijkse informant van *De Volksmacht* in 1923²⁵. Te Zwevegem werden de aangesloten arbeiders er in 1926 toe aangezet deel te nemen aan een 11-juliviering in het werklidenlokaal om er, samen met de andere Vlaamse groepen van de gemeente, „beter het doel van de Vlaamse beweging te leren kennen”²⁶. Zodoende gaven zowel „het grootse verleden van Vlaanderen (als) de hedendaagse grieven van ons Vlaamse volk”, zoals J. Dewitte, voorzitter van de studiekering, het in 1927 te Rekkem formuleerde, inhoud aan de jaarlijkse plechtigheden²⁷.

Alhoewel bij de vieringen steeds een aantal vaste ingrediënten terugkeerden, soms over verschillende (zon-)dagen gespreid, waren zij aan geen vast stramien onderworpen. Doorgaans werden de feestelijkheden geopend met een eucharistieviering waarbij een gastpredikant het „vaderlands sermoen” verzorgde. Daarop volgden, naar gelang de plaatselijke traditie: een optocht met muziek, een toespraak van een redenaar, eventueel een optreden van de turnclub en een film- of toneelvoorstelling²⁸. Veelal besloot een zangavond — soms een Hullebroeck-avond zoals in 1921 te Kortrijk of in 1926 te Zwevegem — de feestelijkheden²⁹. Deze en andere programmapunten vonden niet altijd de gewenste publieke weerklank. „Is er dan geen zierke rasfierheid meer in de gemeente of is alles gedempt door een half dozijn stam- en volksverachters?”, vroeg de Bissegemse verslaggever zich af, toen in 1926 in de hele gemeente al bij al slechts twee leeuwevlaggen te bespeuren vielen ter gelegenheid van 11 juli³⁰.

23. *Waarom wij 11 juli vieren*, VM, 12 juli 1924.

24. Kuurne, Bn, VM, 1 juli 1922; Lendeledede, Bn, VM, 8 juli 1922.

25. Deerlijk, Bn, VM, 30 juni 1923.

26. Harelbeke, Bn, VM, 26 juni 1926.

27. Rekkem, Bn, VM, 16 juli 1927.

28. In dit verband moet gewezen worden op de turnwedstrijden voor de Groeninge-beker te Kortrijk. De toneelvoorstelling bestond in enkele gevallen uit een optreden van het Vlaamse Volkstoneel.

29. Kortrijk, Bn, VM, 2 juli 1921; Zwevegem, Bn, VM, 26 juni 1926; A. W. WILLEMSSEN, *De Vlaamse beweging*. Dl. 2, pp. 130-131.

30. Bissegem, Bn, VM, 17 juli 1926.

Sinds 1927 geraakten de arbeidersverantwoordelijken ook ietwat geïrriteerd door het gebrek aan belangstelling voor de Kortrijkse Groeninge-betoging, georganiseerd door het arrondissementeel Groeningecomité. In 1921 had het inrichtende bestuur zich kunnen verheugen over de aanwezigheid van vertegenwoordigers uit veertig gemeenten, allen met het zwart-gele bloempje — verkocht ten voordele van de slachtoffers van de repressie — in het knoopsat³¹. Twee jaar later hadden de organisatoren nog prat kunnen gaan op de deelname van vele werkersverbonden en Vlaamse maatschappijen, ontelbare vlaggen, zeven muziekkorpsen en negen turnafdelingen³². Ook *De Volksmacht* had jaar na jaar een speciale oproep gericht „tot *al de plaatselijke werkersverbonden* opdat al hun afdelingen, talrijk en geestdriftig, met banieren en muziek, zouden deelnemen aan de stoet”³³. Maar dit belette niet dat het enthousiasme voor de optocht in de tweede helft van de jaren twintig scheen af te koelen. Op 19 juli 1927 schreef A. De Taeye namens het arrondissementswerkersverbond een brief aan advocaat Strubbe, voorzitter van het Groeningecomité, waarin hij naast enkele punten van kritiek ook een aantal voorstellen formuleerde³⁴. De Taeye stelde vast dat „de stoet en het meeleven in de stad veeleer achteruit dan vooruit gaat”. Als verklaring voor het in gebreke blijven van de werkersorganisatie gaf hij twee redenen op: „1) dat onze mannen geen krachtadige voorbereidingswerking genoeg gevoelen. Zij zijn gewoon aan steviger organisatie-arbeid; 2) dat zij nagenoeg alleen moeten opmarcheren en de burgerij — Kortrijk uitgezonderd — zo goed als geheel achterwege blijft”. De gebrekkige participatie aan de jaarlijkse 11-julibetoging kwam nogmaals ter sprake in het Kortrijkse verslag voor het nationale A.C.W.-congres van dat jaar. De betoging „wordt grotelijks, bijna uitsluitend door de werkliedenorganisaties gevormd”, betreurde men³⁵.

In 1928 nam *De Volksmacht* traditiegetrouw het Guldensporenprogramma op, doch het blad drukte nu ook de hoop uit „dat er dit jaar meer leden aan de optocht zullen deelnemen”³⁶. De werkersverbonden kregen tevens een omzendbrief toegestuurd waarin aangedrongen werd op het voeren van propaganda. Daarnaast werden de besturen verzocht vooraf vast te leggen met welke afdelingen, muziek, turners of andere groepen en met hoeveel leden zij aan de stoet wensten deel te nemen. Veel mocht dit blijkbaar niet baten. „De 11-julibetoging welke ook jaarlijks plaats heeft, verflauwt en wordt nog meestal

31. Kortrijk, *Bn, VM*, 16 juli 1921; G. DEMAREST, *o.c.*, p. 133.

32. Kortrijk, *Bn, VM*, 14 juli 1923.

33. *De Guldensporenfeesten, VM*, 4 juli 1925.

34. A. De Taeye aan adv. Strubbe, 19 juli 1927, archief A.C.W. Kortrijk 1.4.2.2.3.

35. A.C.W.-n, congres 1927, p. 307.

36. Kortrijk, *Bn, VM*, 7 juli 1928; omzendbrief arrondissementswerkersverbond, 13 juni 1928, archief A.C.W. Kortrijk 1.4.2.2.3.

gevormd door de werklieden'', berichtte het A.C.W.-congresverslag³⁷. Vanaf 1929 viel de optocht definitief weg, terwijl de organisatie van de feesten overging in de handen van het stadsbestuur³⁸.

In de jaren twintig probeerde de Kortrijkse afdeling van de christelijke arbeidersbeweging ter gelegenheid van de Guldensporenherdenkingen in de stad, niet het minst via zang en muziek, aan ,,volksveredeling'' en ,,volksverheffing'' te doen. Jozef Bertelee had in 1902 als jonger zanger deel uitgemaakt van het katholieke koor dat te Kortrijk ,,De Leie'' en ,,Klokke Roeland'' ten gehore had gegeven naar aanleiding van de zeshonderdste verjaardag van de Guldensporenslag³⁹. Tijdens het interbellum stond hijzelf aan het hoofd van ,,Eigen Schoon'', het koor van het Kortrijkse Werkersverbond. Kort na de oorlog vatten ,,Eigen Schoon'' en zijn dirigent — nadien bestuurder van de Gilde-bakkerij — het plan op om ter gelegenheid van 11 juli het brede publiek met één of meerdere stukken uit het Vlaamse muziekrepertorium in contact te brengen. Zo verzorgde de zangafdeling van de Kortrijkse arbeidersorganisatie in 1921 voor de eerste maal een uitvoering van J. Blockx' ,,Klokke Roeland'' in de grote feestzaal van het Christen Werkersverbond. In 1922 kwam daar P. Benoits' ,,Rubenscantate'' bij, terwijl het tweehonderdkoppige gezelschap, steeds bijgestaan door mensen van het vak, voor de uitvoering naar de stadsschouwburg verhuisde. Tot en met 1924 trad het voortdurend aangroeiend ,,gemengde'' koor alleen op. Vanaf 1925 werden onderhandelingen aangeknoopt met ,,De Menestrelen'', het koor van het Katholiek Vlaams Verbond en de zanggilde van de christelijke middenstanders. Na twee jaar vruchtbare samenwerking besloten de drie verenigingen in 1927 over te gaan tot de stichting van een permanent Katholiek Vlaams Kunstgenootschap dat eveneens de naam ,,Eigen Schoon'' meekreeg. Schepen Arthur Mayeur, sinds 1925 aan het hoofd van het overkoepelend ,,Comité der kunstfeesten van 11 juli'', zag zijn functie van voorzitter bevestigd. J. Bertelee bleef de muzikale leiding waarnemen van dit ,,grootse werk van opvoeding en volksontwikkeling ten bate van ons volk en van de Vlaamse kunst''.

In *De Volksmacht* verscheen in verschillende nummers een uitvoerige toelichting bij het opzet van het Kunstgenootschap⁴⁰. Volgens de auteur vormde, eens te meer, de Vlaamse Beweging het uitgangspunt. Zij kon zich niet tot zuivere taalstrijd beperken, ,,maar zij moet de vrijzenis zijn van de ware volksgeest van het Nationaal Vernuft, dat moet doorstralen in het leven onzer natie, in onze kunst, in onze letteren, onze nijverheid, onze landbouw, ten einde

37. A.C.W.-n congres 1928, p. 309.

38. A.C.W.-n congres 1929, p. 268.

39. H.J. ELIAS, *Geschiedenis van de Vlaamse gedachte*. Dl. 4, Antwerpen, 1971 (2de druk), pp. 278-279.

40. *Belangrijk nieuws op kunstgebied*, VM, 5 maart 1927; Idem, VM, 26 maart 1927; *Katholiek-Vlaams Kunstgenootschap ,,Eigen Schoon''*, VM, 30 april 1927.

aldus onze landaard weder te verheffen aan het hoofd der beschaafde volkeren''⁴¹. In het leven van elke dag hielden de syndicale en politieke organisaties zich reeds bezig met de economische en stoffelijke belangen, meende de schrijver van de artikels. Het Kunstgenootschap wou de balans iets meer in evenwicht brengen en zich richten op „de zedelijke opbeuring'' van het volk. „Ons volk onder de invloed stellen van de kunst, het leren de kunst beminnen, om alzo zijn cultureel peil op te voeren naar verhevener en ruimere doeleinden. 't Is de kunst die het gemoed in onmiddellijke aanraking brengt met een hogere wereld, 't is de kunst die heilige bewonderingsaandoeningen in ons verwekt en het gevoel van het schone doet trillen dat in het hart van ieder mens sluimert''⁴². Dat het Kunstgenootschap zich daarbij op een katholiek standpunt plaatste, belette niet dat de vereniging open stond voor alle Vlamingen die dit streven goedkeurden. „Wij doen echter niet aan ostracisme'' verklaarde *De Volksmacht*.

Zeker in de tweede helft van de jaren twintig beperkte *De Volksmacht* zich niet tot enige publiciteit voor de opvoeringen en een brave appreciatie achteraf. Het weekblad probeerde duidelijk zijn steentje bij te dragen tot de verwezenlijking van het doel dat het Kunstgenootschap zich had gesteld. Het volk in contact brengen met het oeuvre van de Vlaamse meesters betekende voor het blad o.a. het situeren van de stukken in het totale werk van de kunstenaars in kwestie. Het betekende eveneens het verklaren van de aard van het werk, het wijzen op de technische moeilijkheden, het uitleggen van de inhoud en het opwekken van de fantasie waardoor het beluisteren van de uitvoeringen kleurrijker zou kunnen gebeuren. Op die manier werd de hulde aan de beste Vlaamse muziekschrijvers — vooral aan de te Harelbeke geboren P. Benoit, „de man die zijn volk niet alleen „leerde zingen'', maar het vooral „Vlaams'' leerde zingen'' — grondig voorbereid⁴³.

De Vlaamse cultuurorganisaties en de christelijke arbeidersbeweging

Langs *De Volksmacht* drukte de Westvlaamse christelijke arbeidersbeweging tijdens de tweede helft van de jaren twintig herhaaldelijk haar vertrouwen uit in een algemene Vlaamse cultuurherleving. „De Vlaamse beschaving is gegroeid spijs het verfranste onderwijs, spijs de verfransing van geheel het openbare leven'', schreef *De Volksmacht* in 1927, „maar wij vinden nu dat het ogenblik gekomen is om aan die jonge levenskrachtige beschaving de middelen te verschaffen om op te bloeien als de gelijke van iedere andere beschaving, om geheel het Vlaamse volk daarin op te voeden en het te verheffen, en de natuur-

41. *Belangrijk nieuws op kunstgebied*, VM, 5 maart 1927.

42. Idem, VM, 26 maart 1927.

43. Cfr. in dit verband ook *Benoits geboortehuisje*, VM, 30 sept. 1922.

lijke rol van volksontwikkeling te vervullen die geen vreemde beschaving voor ons volk ooit heeft kunnen vervullen in Vlaanderen''⁴⁴. De aangroei van de grote, Vlaamse cultuurorganisaties — Vlaamse Toeristenbond (V.T.B.), Katholieke Vlaamse Hogeschooluitbreiding (K.V.H.U.), Davidsfonds en andere — werd op de voet gevolgd en, zo mogelijk gestimuleerd. De binnen- en vooral buitenlandse successen van de Vlaamse kunstenaars en hun werken werden zorgvuldig geregistreerd en becommentarieerd. Tenslotte werd de steeds belangrijker wordende onderwijskwestie niet het minst als een Vlaams-culturele problematiek behandeld.

Daardoor bevestigde de Westvlaamse christelijke arbeidersvleugel nogmaals dat het onderwerp van de volksontwikkeling en -opvoeding, in haar optiek, de grenzen van de eigen arbeidersorganisatie overschreed. Immers „door gans ons organisatiewerk zindert de Vlaamse ziel. Van ware vlaamsgezindheid hebben we nooit van anderen lessen moeten krijgen. We hebben er integendeel altijd gegeven. En nog! Want het Algemeen Christen Werkersverbond alleen heeft een volledig programma, dat niet alleen een oplossing brengen zal aan het taalvraagstuk, Vlaams in bestuur, in gerecht, in hoger onderwijs, in 't leger, maar ook de beschavingsbeweging van het Vlaamse volk steunen en sterken zal. Zonder de ontwikkeling van de christene arbeidersorganisatie was de Vlaamse cultuurbeweging doodgedrukt geworden'', beweerde men in 1929 in West-Vlaanderen⁴⁵.

Voor *De Volksmacht* betekende de stichting van de V.T.B. op 29 januari 1922 „een stap op de weg tot gezondmaking van ons volk''⁴⁶. Ook de arbeiders die sinds 1919 over enige vrije tijd beschikten, zouden voortaan „de grote rijkdom aan kunst die overal rond verspreid ligt in eigen streek'' kunnen leren kennen. De eerste lustrumviering van de Toeristenbond, in mei 1927, ging niet onopgemerkt voorbij⁴⁷. En de daaropvolgende jaren bleef *De Volksmacht* regelmatig de algemene of plaatselijke — vooral de Kortrijkse, in het Vlaams Huis gesitueerde — V.T.B.-initiatieven aankondigen.

Daarnaast herbergde het Vlaams Huis te Kortrijk vanaf januari 1923 een afdeling van de K.V.H.U. Het Kortrijkse Werkersverbond onthaalde dit initiatief dat door middel van lezingen aan cultuurspreiding wilde doen, uitermate positief. „Alle leergierige leden welke zich verstandelijk en zedelijk willen ontwikkelen, worden ten sterkste aangezet deze voordrachten bij te wonen'', onderstreepte het arbeidersblad⁴⁸. In deze aanbeveling stak niets van het wan-

44. *Belgische politiek en Vlaamse politiek*, VM, 22 jan. 1927.

45. *Voor Vlaanderen. Wij en de anderen*, VM, 25 mei 1929.

46. *Een toeristenbond in Vlaanderen*, VM, 20 dec. 1923; H.J. ELIAS, *25 jaar Vlaamse beweging*, Dl. 2, p. 153.

47. *Rond de Wereld. Het congres der Vlaamse Toeristenbond te Antwerpen ter gelegenheid van zijn vijftigjarig bestaan*, VM, 29 mei 1927.

48. Kortrijk, Bn, VM, 20 jan. 1923.

trouwen dat priester H. Maes tien jaar eerder tegenover het niet-stands-karakter van dit werk had uitgedrukt, integendeel⁴⁹. „Niet slechts voor de burgerij, maar ook voor de arbeiders die wij verleden jaar reeds talrijk mochten ontmoeten op de voordrachten, werden de voordrachten aangevraagd”, schreef *De Volksmacht* bij de aanvang van de nieuwe cyclus in oktober 1925⁵⁰.

Voorts duurde het tot het najaar van 1926 vooraleer de periodiek van de Westvlaamse christelijke arbeidersorganisatie expliciet het Davidsfonds vermeldde. Zo verwonderlijk was dat niet. Veel nieuws viel er tot dan toe uit de Westvlaamse Davidsfondsgouw en vooral uit het Kortrijkse niet te melden. Pas nadat X.-F. Smeesters zich in 1925 als ervaren propagandist van deze inmiddels vijftig jaar oude Vlaamse cultuurvereniging beroepshalve in de Groeningestad had gevestigd, raakte de wagen opnieuw aan het rollen⁵¹. In enkele maanden tijds wist hij het aantal leden van de Kortrijkse afdeling van dertig tot driehonderd op te voeren. Mede naar aanleiding van deze plotse groei werd op 24 oktober 1926, te Kortrijk een groots opgevatte Davidsfondsdag opgezet. Deze bijeenkomst met eucharistieviering, feestvergadering — waarbij de professoren Boon en Bouweraerts als sprekers optraden —, middagmaal, gouvondsvergadering en afrondend kunstfeest onder leiding van de directeur van de stedelijke muziekschool, K. De Sutter, werd tevens als een late jubileumviering afgeschilderd⁵². Met „de verdienste van mede te werken aan de opvoeding van ons Vlaams volk” als argument, spoorde *De Volksmacht* sindsdien zijn lezers aan om lid te worden van deze katholieke organisatie die de „alzijdige ontwikkeling van het Vlaamse volk” in zijn banier schreef.

Dat de ledenwervingscampagne van het Davidsfonds zo nadrukkelijk op het Westvlaamse Werkersverbond kon terugvallen, vloeide o.a. voort uit het feit dat bepaalde personen in beide organisaties leiding gaven. Te Brugge bijvoorbeeld, nam priester L. Vanhalst, directeur van de door A. Logghe opgerichte Vrije Beroepsschool, de voorzittersfunctie van het Davidsfonds op zich⁵³. Honoré Maes vervulde vanaf 1925 dezelfde taak te Kortrijk. Deze contacten leidden al vroeg tot een uitgebreide samenwerking op het vlak van de volksontwik-

49. H. MAES, *De werkmanskringen of werkliedenbonden na de Sociale Week*, in: *De Gids op Sociaal Gebied*, 12 okt. 1913, p. 501. In 1932 meende de algemene proost van het A.C.W., L. Colen, dat de K.V.H.U. mislukt was, omdat ze zich niet aan de arbeiders-psychologie had aangepast; cfr. S.H. SCHOLL (red.), *150 jaar katholieke arbeidersbeweging. Dl. 3 (1914-1939)*, Brussel, 1966, p. 306. Voor de controverse die hierna met de leiding van de K.V.H.U. ontstond, radiorede van J. Rombouts, AACW-n 291 1.

50. Kortrijk, *Bn, VM*, 10 okt. 1925.

51. De groei van het Davidsfonds in de tweede helft van de jaren twintig was een algemeen fenomeen. Cfr. o.a. L. WILS, *Honderd jaar Vlaamse beweging. Dl. 2 Geschiedenis van het Davidsfonds 1914 tot 1936*, Leuven, 1985, p. 257.

52. *Uit het Davidsfonds, VM*, 30 okt. 1926. Kortrijk, *Bn, VM*, 9 okt. 1926; Idem, 16 okt. 1926.

53. G. DEMAREST, o.c., p. 114.

keling. Het A.C.W.-congresverslag van 1928 berichtte over de oprichting van een filmuniversiteit — een combinatie van voordracht en film — te Brugge, waarvan de werkzaamheden door het Werkersverbond, het Davidsfonds en enkele andere Vlaamse verenigingen werden gesuperviseerd⁵⁴. Het jaar daarop meldde het Ieperse verslag een „deugddoende samenwerking te Wervik van 't Christen Werkersverbond met 't Davidsfonds’’⁵⁵. Oostende tenslotte, waar sinds 1929 eveneens een filmuniversiteit functioneerde, schreef in 1930 ietwat triomfantelijk dat twee leden van het werkersverbond zelf een toneelbewerking van Bruggemans „Koster van Schonedijsk’’ hadden verzorgd. „Het werk werd ter inzage gegeven aan het Davidsfonds, die toelating gaf tot uitgeven en opvoeren’’, voegde de verslaggever eraan toe⁵⁶. Alhoewel ook in sommige platelandsgemeenten werd samengewerkt, blijft het echter de vraag in hoeverre de arbeiders daarmee daadwerkelijk werden bereikt⁵⁷.

Op het moment dat het Davidsfonds opnieuw enig teken van leven gaf, was het Vlaamse Volkstoneel, ook in West-Vlaanderen, reeds een begrip geworden. Gegroeid uit het fronttoneel van dr. J.O. De Gruyter en het Vossentoneel van S. Bruggen kreeg het gezelschap vanaf 1924 een katholieke stempel onder de leiding van Wies Moens en zijn opvolger Jan Boon. Meteen ging het volkstoneel een meer avant-gardistische koers varen en werd het educatieve principe, dat tot dan toe de groep had gedragen, verlaten⁵⁸. Niet iedereen was daar even gelukkig mee. *De Volksmacht* echter ging onverminderd door met het voeren van reclame voor de Volkstoneel-optredens in West-Vlaanderen. Dat de Vlaamse toneelbeweging in de loop van 1927 en 1928 zelfs in het buitenland weerklank genoot, schreef het Westvlaamse arbeidersweekblad grotendeels op naam van datzelfde Vlaamse volkstoneel. Het was te danken aan een optreden van het Vlaamse gezelschap dat een Parijse groep in maart 1927 „En waar de sterre bleef stille staan’’ van Timmermans en Veterman ten tonele bracht, aldus het blad⁵⁹. In mei en juni van dat jaar verzorgde het Volkstoneel zelf een aantal opvoeringen van Vondels „Lucifer’’ en „Tijl’’ van Anton Van de Velde in de Franse hoofdstad. „Men kende wel het oude Vlaanderen van Rubens en Van Dyck, van de Vlaamse gemeenten en de oude wetenschappen,

54. A.C.W.-n, congres 1928, p. 297, daarin worden ook nog andere gemeenschappelijke activiteiten met Davidsfonds en het Katholiek Vlaams Verbond aangestipt. I.v.m. de Filmuniversiteit, gedetailleerde brochure in AACW-n, nr. 291 6.

55. A.C.W.-n, congres 1929, p. 300.

56. A.C.W.-n, congres 1930, p. 284.

57. De heer A. Van Maldergem, lid van een latere generatie binnen de arbeidersorganisatie, die in 1940 aan de Centrale Sociale School te Heverlee een verhandeling indiende met de titel *Het ontwikkelingswerk in het Christen Werkersverbond van het arrondissement Kortrijk (1932-1940)*, betwijfelde tijdens een interview de impact van het Davidsfonds als cultuurorganisatie op de doorsnee arbeider.

58. C. TINDEMANS, *Vlaamsche Volkstoneel*, in: *Encyclopedie van de Vlaamse beweging*. Dl. 2, pp. 1862-1863.

59. „En waar de sterre bleef stille staan’’ te Parijs, *VM*, 16 april 1927; H.J. ELIAS, o.c., p. 158.

maar van het tegenwoordige Vlaanderen wist men alleen van Bruges-la-morte, de dode stad, en de uitlatingen van Verhaeren en Maeterlinck'', schreef *De Volksmacht* bij die gelegenheid *De Standaard* na. „En nu verschijnt het jonge Vlaanderen met een flinke moderne kunst die Parijs heeft verbaasd, een taal, levend en fris in een moderne letterkunde, een eigen karakter en een eigen volksziel, een levend volk bewust aan het begin te staan van een nieuwe periode van zelfstandigheid en culturele bloei''⁶⁰. *De Volksmacht* wees op nog meer successen: Heyermans (sic) te New-York, Pol de Mont te Parijs en het Vlaamse Volkstoneel te Aken in december 1927 naast de opvoering van „En waar de sterre bleef stille staan'' door een Franse toneelgroep in Brussel en „Tijl'' te Oslo en Berlijn in het voorjaar van 1928⁶¹. „Aldus groeit onze Vlaamse kunstgroep opnieuw buiten onze grenzen, over geheel de wereld. Alleen in België wordt onze Vlaamse kunst en beschaving van hogerhand gesaboteerd''. Evenementen zoals de grote overzichtstentoonstelling van Vlaamse schilderijen te Boedapest in mei 1927, de Franse Streuvelsvertalingen begin 1928 en de Vlaamse cultuurprogramma's op radio-Parijs en radio-Rijsel — de radio werd in Vlaanderen zelf gezien als een nieuw middel in dienst van de volksontwikkeling — in de loop van die jaren, boden *De Volksmacht* evenveel kansen om te wijzen op een kentering in het Vlaamse culturele leven⁶².

Daarnaast toonde ook de opbloei van het Vlaams „intellectueel'' leven, „hoe groot en diep de Vlaamse beweging is uitgegroeid buiten en boven de politiek'', noteerde de spreekbuis van het Westvlaamse Werkersverbond⁶³. Niet alleen de inspanningen voor de werken van volksontwikkeling, maar ook de verschuivingen op alle onderwijsniveau's getuigden van dat fenomeen. De verschillende hoogstaande Vlaamse wetenschappelijke congressen en bijeenkomsten bewezen dat het Nederlands op het terrein van de systematische verworven kennis geen enkele rem insloot⁶⁴. Nederlandstalig hoger onderwijs bleek mogelijk en de in 1924 opgerichte „Vereniging Vlaamse Leergangen'' te Leuven verdiende daarom de volle steun. Nederlandstalig hoger onderwijs opende voorts nieuwe perspectieven. Alleen een volksgebonden, dit wil zeggen taalverwante elite kon de verspreiding van het wetenschappelijk kennispakket ten goede komen. Een bredere doorstroming van de wetenschap betekende op zijn beurt een basis voor hogere welvaart. Maar waarom zat het Vlaams onderwijs dan nog in zo'n onwezenlijke taaltoestanden gevangen,

60. Het „*Vlaamsche Volkstoneel*'' te Parijs, *VM*, 9 juli 1927.

61. *Rond de Wereld. Vlaams toneelwerk in den vreemde*, 10 dec. 1927; *Rond de wereld. De Vlaamse kunst in de vreemde*, 11 febr. 1928.

62. *Vlaamse kunst te Boedapest*, *VM*, 14 mei 1927; *Rond de wereld. Streuvels' „Oogst'' in het Frans*, *VM*, 18 febr. 1928; *Rond de Wereld. Het Vlaams in de vreemde*, *VM*, 3 maart 1928.

63. *Vlaamse wetenschappelijke opbloei*, *VM*, 17 april 1926.

64. *Ibidem*; in 1922 ging de opening van de wetenschappelijke congressen door in de feestzaal van het Christen Werkersverbond te Brugge. G. DEMAREST, o.c., pp. 128-129.

vroeg het blad zich af: Nederlands in het lager, Frans in het middelbaar, Frans of gedeeltelijk Nederlands in het hoger onderwijs. Alleen volledig Nederlandstalig onderwijs kon, wie weet, op termijn ook voor de beste arbeidersjongeren, nieuwe kansen scheppen. De dichter bij de werklieden staande onderwijs- en ontwikkelingsvormen plaatsten de verantwoordelijken van de Westvlaamse christelijke arbeidersbeweging eveneens in hetzelfde cultuurflamingantische kader. „We begroeten echter ook in het verschijnen van dat boek de blijde dageraad in de lastige worsteling voor de heropbeuring van onze Vlaamse stam”, schreef A. Logghe, toen zich in 1928 een paar oud-leerlingen van de Brugse Vrije Vakschool onderscheiden hadden in de jaarlijkse prijskamp voor het samenstellen van een handboek voor het vakonderwijs⁶⁵.

Sterrestraat 15
8700 Aarsele-Tielt

65. A.L., *Een verblijdend verschijnsel*, VM, 29 sept. 1928; cfr. ook R.D. *Over beroepsonderwijs*, VM, 26 aug. 1922.